

Слижук О. А. Навчальні завдання для формування читацької грамотності учнів у процесі навчання української літератури в НУШ. Електронний збірник наукових праць КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР. 2023.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В НУШ

Слижук О. А.

Україна, м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України

Сучасна літературна освіта в Україні нині перебуває на етапі оновлення, пошуку ефективних методик і технологій, які сприяють формуванню особистості читачів і читачок нової цифрової епохи. На думку А. Шлейхера, «Майбутнє за тим, аби поєднати штучний інтелект комп'ютерів із когнітивними, соціальними та емоційними навичками і цінностями людей. Уява, усвідомлення і почуття відповідальності дадуть нам змогу скористати з масового оцифрування і змінити світ на краще» [5, с. 18]. Попри складнощі й виклики, спричинені суспільними й політичними подіями, військовою агресією, процес інтеграції української освіти у європейський освітній простір успішно продовжується.

Другий раз поспіль українські 15-річні підлітки беруть участь у Програмі міжнародного оцінювання PISA, метою якого є перевірка рівня сформованості читацької, математичної та природничої грамотностей. В опитуванні й дослідженні PISA-2018 провідною галуззю було читання, що зумовило особливий інтерес до нього науковців та освітян.

«Грамотність у читанні (читацька грамотність) – це здатність учня / студента сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал, а також посилювати свою готовність брати активну участь у житті суспільства» [3, с. 426]. Читацька грамотність є складовою частиною ключових компетентностей, а також предметної компетентності з літератури. Дослідженню особливостей читацької грамотності та методики її формування під час навчання мовно-літературної галузі присвячені наукові праці

Н. Бондаренко, Т. Вакуленко, В. Терещенка, Т. Яценко та ін. У них розглянуто теоретичні основи процесу читання, а також проведений детальний аналіз результатів з читацької грамотності у PISA-2018. На основі аналізу «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти Т. Яценко PISA-2018» [3], Т. Яценко виокремлює взаємопов'язані вміння кваліфікованого читача:

- уміння, що безпосередньо передбачають роботу з текстом;
- уміння, що ґрунтуються на власних роздумах про прочитане;
- уміння осмислювати та оцінювати зміст і форму тексту;
- уміння використовувати інформацію із тексту [6].

Для формування цих наскрізних умінь грамотного читача необхідне створення системи навчальних завдань, які охоплюють увесь процес вивчення тексту художнього твору. Уроки вивчення художніх творів – основний вид навчальних занять із літератури. Технології їх проведення у системі сучасної літературної освіти мають спиратися на теоретичні праці з методики навчання літератури та новітні дослідження читацьких практик.

У визначенні видів навчальних завдань для розвитку читацької грамотності спираємося на дослідження Г.Токмань [4]. Серед загально запропонованих, класифікованих та описаних нею «літературних завдань» формуванню умінь кваліфікованого читача сприяють:

- завдання з ознайомлювального читання з художнім текстом, які, як правило, на адаптаційному циклі загальної середньої освіти супроводжуються мотиваційними, контрольними або прогностичними запитаннями;
- аналітичні завдання за художнім текстом, для виконання яких учні перечитують його фрагменти або переглядають в цілому;
- завдання на осмислення науково-популярного тексту, як правило, літературознавчого змісту, розміщеного в підручнику;
- завдання на «створення власного тексту, пов'язаного з виучуваним (зв'язна відповідь на питання, написання творчих робіт)» [4, с. 92];

- моделювальні завдання: створення схем, таблиць, діаграм, ментальних мап тощо;
- виконання робіт з інформаційними джерелами;
- тестові завдання закритого й відкритого типів.

Система навчальних завдань з формування читацької грамотності учнів інтегрована у навчально-методичний комплекс з української літератури для 5-6 класів НУШ, розроблений в Інституті педагогіки НАПН України: модельну навчальну програму, підручники, цифрові додатки, методичні посібники для вчителів та зошити для формувального й підсумкового оцінювання учнів.

Модельна програма орієнтує на очікувані результати навчання, основні види навчальної діяльності, містить перелік художніх творів для текстуального вивчення та позакласного читання.

Підручники української літератури для 5 [7] і 6 класів передбачають виконання завдань на формування читацької грамотності у процесі читання художніх творів, аналітико-синтетичної роботи з їх текстами, дослідницьких та проектних робіт. Мотивації до сприйняття художніх текстів сприяють рубрики «Читацький путівник», «Ти вже знаєш», «Ти вже вмієш». Завдання для текстуальної роботи розміщені у рубриці «Поміркуй», дослідницькі – під назвою «Читай і досліджуй». Уся система запитань і завдань охоплює етапи вивчення художніх творів, а також спрямовує на розвиток критичного та аналітичного мислення через здійснення видів діяльності знання-розуміння-застосування-аналіз-оцінка-створення (таксономія Блума-Андерсона). Водночас література як вид мистецтва сприяє розвитку естетичних смаків та ціннісного потенціалу учнів, а біографічний та мистецький контексти дозволяють урізноманітнити завдання підручника, наповнити його новими пізнавальними текстами.

На думку Г. Гич, «для того, щоб діти та підлітки XXI століття не просто активно читали, але й читали із розумінням, потрібно знайти відповідні методики, технології, прийоми та засоби активізації їхньої читацької поведінки відповідно до особливостей притаманної їм нової практики читання» [2, с. 62].

Важливим засобом розвитку уміння читати з розумінням є цифрові додатки до підручників української літератури. Вони зручні у користуванні для читачів «цифрової епохи», розміщені на спеціальній онлайн-платформі і містять додатковий матеріал для учнів, який сприяє їхньому всебічному розвитку, формуванню у них читацької та медійної грамотностей. У ньому виділені два розділи – «Медіатека» (містить різні види допоміжних медіатекстів та завдання до них) та «Читацьке дозвілля» (завдання для самостійної та домашньої роботи).

У зошитах для формувального та підсумкового оцінювання містяться різні типи завдань для формування й перевірки читацької грамотності учнів. У них подано різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі (закритого і відкритого типів), творчі завдання для поточного оцінювання роботи над художніми творами та підсумкові семестрові роботи.

Отже, методичний комплекс для навчання української літератури в 5-6 класах НУШ містить систему завдань, які дозволяють формувати наскрізні вміння читацької грамотності учнів уже на адаптаційному циклі базової середньої освіти, що є важливим етапом у підготовці грамотних учнів-читачів нового покоління, формуванні читацької культури та ключових компетентностей.

Література:

1. Бондаренко Н. Формування читацької грамотності учнів у контексті стандартів PISA-2018: методичні рекомендації. *Українська мова і література в школі*. 2020. № 4. С. 2–14.
2. Гич Г. М. Нова читацька практика учнів у технологічному полі сучасної шкільної освіти. *Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2021. № 4 (91). С. 55–66.
3. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
4. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.
5. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / [перекл. з англ. Г. Лелів]. Львів : Літопис, 2018. 296 с.
6. Яценко Т. О. Формування читацької грамотності учнів у системі шкільної літературної освіти: психолого-педагогічний аспект. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Т. 2. №. 5. С. 214–218.

7. Яценко Т., Пахаренко В., Слижук О. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. 256 с.

8. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко ; переднє слово та додатки А й Б Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с.